

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477.4)"1799/1800":342.531

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-44-9-16>**Андрій Шевчук**

Житомирський державний університет імені Івана Франка

доктор історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: shevchuk.istor@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9023-5214>ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/rid/AAQ-7690-2020>Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57920353200&origin=recordPage>**Сенаторська ревізія 1799–1800 рр. у Правобережній Україні**

Анотація. *Метою статті* є аналіз процесу організації верховною владою сенаторської ревізії в рамках посилення імперської влади, для контролю передусім судової сфери. На основі архівних матеріалів необхідно визначити хід та наслідки ревізування та вплив на процес проведення одного з ревізорів – представника місцевої еліти графа Ю. Іллінського. **Методологія дослідження** базується на поєднанні загальнонаукових (аналізу, синтезу, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичного, історико-системного, історико-типологічного) методів із принципами історизму, системності, науковості, що дозволило зосередитися на організації, ходу та наслідках проведення сенаторської ревізії 1799–1800 рр. у правобережних губерніях. **Наукова новизна** роботи полягає у дослідженні організації, проведення та результатів сенаторської ревізії 1799–1800 рр. у правобережних Київській, Подільській і Волинській губерніях. Аналіз діяльності одного з ревізорів – графа Ю. Іллінського, представника волинського нобілітету, доводить, що використовуючи повноваження для вирішення своїх партикулярних справ і зведення рахунків з місцевими чиновниками, він переконував місцеву шляхту в прихильному ставленні до них верховної влади. Визначено, що сенаторська ревізія не мала наслідків, а відданого під суд подільського віцегубернатора О. Кршижановського виправдано. **Висновки.** Заради посилення контролю за діяльністю місцевих органів влади та суду, Павлом I організовано сенаторську ревізію всієї імперії упродовж 1799–1800 рр. Це була перша інспекція на приєднаних правобережних територіях. Верховна влада у рамках регіональної політики пошуку компромісу з місцевою елітою призначила одним з ревізорів представника волинського нобілітету – графа Ю. Іллінського. Проте сенатор поставився до посади ревізора як до своєрідної синекури. Використовуючи високий статус, він передусім вирішував свої партикулярні справи та зводив рахунки зі своїми ворогами з числа приїжджих чиновників. Такі дії знаходили підтримку в середовищі місцевої шляхти. Порушивши розпорядження Павла I бути інспектором, графа Ю. Іллінського відкликали до столиці. По суті, ревізія не дала жодних результатів, навіть обвинувачений подільський віцегубернатор О. Кршижановський після 15-місячного слідства був виправданий. Усе ж головної мети – показати місцевій еліті, що вона може розраховувати на захист верховної влади від свавілля місцевих адміністраторів, досягнуто.

Ключові слова: імперська політика порозуміння з місцевими елітами, місцеві чиновники, Правобережна Україна, сенаторська ревізія, Ю. А. Іллінський.

Постановка проблеми. Інкorporація Правобережної України призвела до кардинальних змін у політичному режимі на набутих територіях. На зміну елітарній демократії Речі Посполитої із самоорганізованою шляхетською корпорацією, незалежною судовою владою зі сталим III Литовським статутom і сеймовими конституціями, незмінністю виборних суддів, інститутом адвокатури прийшла принципово інша держава. Відповідно до «Учреждений для управления губерний Всероссийской империи» 1775 р. Катериною II сконструйовано контрольовану верховною владою вертикаль адміністративних і судових органів. У судовій сфері запроваджено: багатоетапний ревізійно-апеляційний процес, обрання на три роки посадовців судів, формальне судочинство тощо. З приходом до влади Павла I, який прагнув навести елементарний порядок та централізувати управління, відбулися зміни в політиці верховної влади у західних губерніях. Також спрощено систему судочинства, повернуто польську мову до судів першої інстанції, відновлено чинність III Литовського статуту та сеймових конституцій, легалізовано адвокатуру. Проте верховна влада не планувала відмовлятися від контролю за діяльністю адміністративних і судових органів, що забезпечувалося складною системою адміністрування. В окремих випадках, за потреби, застосовувалася сенаторська форма перевірки.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Досліднику сенаторських ревізій в Російській імперії не можна поскаржитися на брак уваги до теми з боку істориків та правознавців. До того ж опрацьовувалися загальнотеоретичні аспекти їх проведення. Л. Писарькова звертає увагу на проведення загальноімперської сенаторської ревізії 1799 р., яка розкрила велику кількість зловживань через брак дієвого нагляду за діяльністю адміністрацій (Писарькова, 2007, с. 522–526). Н. Михайлова і П. Летнікова переконують, що матеріали сенаторських ревізій давали уряду протягом першої половини XIX ст. можливість отримувати інформацію про стан справ у губерніях, проте особливий статус губернаторів ускладнював процес їх притягнення до відповідальності (Михайлова, Летнікова, 2020). В. Єфімова зазначає підвищений інтерес дослідників до ревізій, адже вони вважалися об'єктивною формою зовнішнього контролю за діяльністю органів місцевого управління. Дослідниця здійснила класифікацію ревізій: загальна, яка передбачала фронтальну перевірку стану всіх місцевих коронних і виборних установ, «для стягнення недоїмок», для проведення «інших слідств» (Єфімова, 2015, с. 104). О. Ковальчук, детально аналізуючи хід сенаторських ревізій 1799–1800 рр., звертає увагу на встановлення абсолютизмом за їх допомогою «больових точок», які найбільше хвилювали верховну владу в той момент. На передньому плані під час ревізування виявилось «правосуддя», яке розробниками інструкцій для ревізорів трактувалося як дотримання вимог верховної влади. Саме прагнення до законності і порядку було предметом особливої турботи Павла I (Ковальчук, 2007).

Що ж до окремих регіонів, то Л. Писарькова звертає увагу на наслідки сенаторських ревізій, проведених наприкінці XVIII ст. у Вятській (сенатор С. Маврін) і Тамбовській губерніях, цитуючи слова сенатора І. Лопухіна, що «... марні всі спроби...» викоринити хабарі в судах (Писарькова, 2007, с. 522–525). В. Марасанова на прикладі Верхнього Поволжя аналізує результативність сенаторських ревізій, під час проведення яких виявляли порушення у дотриманні законів, затягування справ, зловживання при проведенні дворянських виборів і організації казенних будівельних робіт (Марасанова, 2018). Б. Галь, характеризуючи результати сенаторської ревізії 1785 р. у Новгород-Сіверському намісництві, доходить до висновку, що «...загальна оцінка діяльності намісницьких закладів була позитивною...» (Галь, 2015, с. 169). О. Іванова стверджує, що сенатори, які ревізували Костромську губернію у першій половині XIX ст. (проведено чотири ревізії), негативно оцінювали місцеву систему управління і давали невтішну характеристику чиновникам (Іванова, 2012, с. 37). О. Маркевич, аналізуючи діяльність волинського цивільного губернатора М. Комбурля (1806–1815 рр.), вважає причиною сенаторської ревізії Ф. Сіверса (1815 р.), погіршення стосунків чиновника з локальною шляхтою, незадоволенню «... надмірними податками, військовими повинностями, зловживанням чиновників, налякані погрозами і помстою начальства». Водночас зауважено на детальному ревізуванні губернії по 22 пунктах, серед них також діяльність суду (Маркевич, 2011, с. 67).

Мета статті. Здійснити аналіз процесу організації верховною владою сенаторської ревізії в рамках посилення імперської влади, для контролю передусім судової сфери. На основі архівних матеріалів необхідно визначити хід та наслідки ревізування та вплив на цей процес одного з ревізорів – представника місцевої еліти графа Ю. Іллінського.

Виклад основного матеріалу. Кінець XVIII – перша третина XIX ст. у правобережних губерніях були періодом імперської політики щодо пошуку компромісу з локальними елітами. Це відобразилося найперше у збереженні влади поміщиків над кріпаками, відновленні окремих елементів річпосполитської судової традиції (повітові та підкоморські суди, безстроковість перебування на посаді виборних урядників (згодом замінена на трирічний термін), відновлення дії III Литовського статуту та сеймових конституцій тощо). Проте насправді судова система була підконтрольна губернським головним судам з обов'язковим ревізуванням кримінальних проваджень та складним апеляційним процесом у цивільному судочинстві, зазнавала втручання з боку губернського правління (Шевчук, 2022).

Для верховної влади важливим показником ефективності діяльності виступала керованість локальної адміністрації. Це досягалося за допомогою різних механізмів: призначення чиновників, звітування губернаторів, відрядження чиновників за розпорядженням імператора для ознайомлення зі станом справ в окремих регіонах¹ тощо. Особливу роль відігравали сенаторські ревізії, які повинні були подавати верховній владі реальну картину ситуації в регіонах. У матеріалах Сенату відклалася інформація про наступні сенаторські ревізії правобережних губерній періоду імперської політики пошуку компромісів (Додаток 1). Та про

¹ 1808 р. таємний радник, сенатор І. Алексєєв знайомився зі станом справ у чотирьох прикордонних губерніях (однією з них була Волинська). Серед рекомендацій спостерігаємо пропозицію перенести центр губернії з Житомира до Дубно, яке було краще забезпечене будівлями, та в судовій сфері – замість трирічного перебування на посаді голів департаментів головного суду запровадити безстрокове (Шевчук, 2022, с. 163; Дубровин, 1889, с. 381–382).

ревізію 1806 р. Ю. Іллінського не вдалося відшукати інформації і не зрозуміло, які губернії перевірялися (История Сената, 1911, с. 503). Окремо слід наголосити на сенаторській ревізії Ф. Сіверса, метою якої стало заспокоєння місцевої шляхти, незадоволеної політикою губернатора М. Комбурлея (Маркевич, 2011).

Перша сенаторська ревізія на правобережних територіях була організована у рамках загальноімперської перевірки у 1799–1800 рр. Уся територія держави розподілена на 8 частин, до кожної призначалося по два сенатори (Додаток 1). Одним із двох сенаторів був статський радник (згодом – таємний радник) Петро Гаврилович Лазарев, який протягом тривалого часу обіймав посаду правителя Владимирського намісництва (30 липня 1787 – 19 грудня 1796 рр.) (Самохвалов, 2003, с. 70). Ще цікавішою визначено постать сенатора, графа Юзефа Августа Іллінського, представника волинського нобілітету. Я. Охоцький, популярний мемуарист у середовищі волинського нобілітету XIX ст. (Шевчук, 2023, с. 83), пояснює кар'єрний злет його службою Павлу I, ще коли той був спадкоємцем престолу. Появу в Петербурзі графа автор зобразив «обранням депутатом» і спочатку привітним ставленням Катерини II, яка згодом охолонула. Після цього А. Іллінський зблизився з Павлом, який тоді проживав у Гатчині, отримав чин його камергера. Я. Охоцький пов'язував звільнення Т. Костюшка та повернення маєтків учасникам повстання 1794 р. з проханнями про помилування графа, що ще більше наблизило його до імператора (Крашевський, 1874, с. 41–42). Л. Пісарькова (Писарькова, 2007, с. 523) помилково вказує, що до початку ревізії у складі сенаторів відбулися певні зміни: Ю. Іллінського замінив К. Багратіон, який лише 1800 р. став сенатором з отриманням таємного радника після переведення з військової служби (Половцов, 1900, с. 393–394), а замість померлого П. Лазарева призначений А. Голохвастов, який був сенатором з 15 вересня 1793 р. (Мурзанов, 1911, с. 16).

Додаток 1

**Сенаторські ревізії на Правобережній Україні
(кінець XVIII – перша третина XIX ст.)¹**

№	Початок, рік	Ревізор(и)	Території
1.	1799	П. Лазарев та Ю. А. Іллінський	Мінська, Волинська, Подільська, Київська, Литовська, Білоруська
2.	1806	Ю. А. Іллінський	«деякі губернії»
2.	1815	Ф. Сіверс	Волинська
3.	1816	О. Болотніков	Київська
4.	1819	І. Гагарін і О. Хітрово	Подільська
5.	1820	Д. Баранов	Волинська

Для Павла I, прихильника чіткої організації будь-якого процесу, важливою виступила регламентація роботи ревізорів. Водночас наголошувалося, що перевіряючи «... надсилаються не як судді, але як інспектори» (ПСЗРИ-1, т. 25, № 19212, с. 909). Передусім визначено три ознаки, які у тій чи іншій мірі стосувалися судової системи: про стан правосуддя, яке сприймалося імператором як покарання винуватих і захист правих у присутствіях, про поліцію і про побори. Другорядними питаннями, які повинні були потрапити до поля зору перевіряючих, означено стан землеробства та збереження казенних лісів. Контроль за станом справ у судах повинен здійснюватися кожних три роки. Сенат деталізував імператорське повеління, визначивши, що сенатори у сфері правосуддя мають витребувати відомості про вирішені та не вирішені справи для того, щоб дізнатися чи немає затягування проваджень; визначити стан виконання указів, чи всі присутствія функціонують та укомплектовані відповідними штатами, чи дотримуються термінів діловодства і як вирішуються справи з кримінальними злочинцями. Контролюючи поліцію, ревізори насамперед повинні встановити, чи забезпечує вона порядок. Важливим стало третє питання – про побори. Тож вимагали на підставі даних казенної палати звірити, чи всі збори є законними, та з'ясувати питання про недоїмки (ПСЗРИ-1, т. 25, № 19212, с. 905–907). Останнє питання виявилось надзвичайно актуальним. 1799 р. у Рівненському повіті Волинської губернії повітовий маршал Нововейський збирав кошти на фінансування канцелярії волинського губернського маршала. Це викликало роздратування в.о. губернатора, віцегубернатора П. Грохольського, який увів заборону (ДАЖО, ф. 70, оп. 1, спр. 2, арк. 10–10 зв.). З іншого боку, коли сенатори Ю. Іллінський і А. Голохвастов під час ревізії Подільської губернії виявили недоїмок на суму більше 700 тис. руб., вони лише констатували факт. Така «пасивність» не сподобалася генерал-прокурору П. Обольянинову, який вимагав «...винуватих віддати під суд» (Ковальчук, 2007, с. 333).

Сенатом 1799 р. розроблено процедуру покарання: сенатори у випадку виявлення порушення самостійно їх виправляли і повідомляли губернське правління, яке мало контролювати покарання. Заборонялося вступати у розгляд справ між приватними особами,

¹ Дані за 1799 р. – ПСЗРИ-1, т. 25, № 19211. с. 904–905; за 1806–1820 рр. – История Сената, 1911, с. 513–515.

.....
адже вони «не судді, а інспектори». Що ж до процедури підбивання підсумків, то головне доповідалося імператору, а детальний звіт подавався до Сенату. Лише у виняткових випадках дозволялося повідомляти про виявлені недоліки заздалегідь, до завершення ревізії (ПСЗРІ-1, т. 25, № 19212, с. 908–909).

Під час перевірки Подільської губернії сенаторами виявлено не лише недоїмки, але й інші зловживання. Звістка про це, разом з «пасивністю» ревізорів, дійшла до Павла І, який наказав сенаторам не лише розслідувати зловживання, але й відсторонити віцегубернатора О. Кршижановського, віддати його та всіх винуватих під суд. О. Ковальчук вважає цей випадок покарання чиновників унікальним, адже покарання відбулося лише після втручання верховної влади, коли до недоїмок долучилися надмірний збір дров із селян для військових, встановлення надзвичайно низького розміру податків для казенних маєтків та незаконний продаж приватним власникам казенного майна (Ковальчук, 2007, с. 333–334).

Цікавим був розвиток подій із відстороненням від посади й відданим під суд статським радником О. Кршижановським, колишнім головою Волинського надвірного суду (1798–1799 рр.) (Шевчук, 2018, с. 185–186). Завдяки покровительству відомого сановника В. Попова він отримав посаду віцегубернатора Подільської губернії (Шевчук, 2022, с. 268). У матеріалах Петербурзького сенатського архіву, переданих до Київського університету (ЦДІАК України, ф. 1254 «Колекція документів судових установ, переданих до Київського університету з Петербурзького сенатського архіву»), відклалася справа, сформована після звернення подільського віцегубернатора до Сенату. Чиновник пояснював своє переслідування неприязню з боку керівництва. Саме тому його відсторонили від посади і віддали під кримінальний суд (ЦДІАК України, ф. 1254, оп. 1, спр. 394, арк. 12). В іншому зверненні на ім'я імператора 23 червня 1800 р. О. Кршижановський скаржився, що сенатори А. Голохвастов і граф Ю. Іллінський уже два тижні, як повернулися до Кам'янця-Подільського, проте ніяких слідчих дій стосовно звинуваченого не проводили. Причиною «опали» сам колишній віцегубернатор уважав «ненависть Ю. Іллінського у своїх власних справах»¹. Згодом граф почав збирати свідчення проти колишнього чиновника, погрожуючи свідкам. Коли ж той спробував надіслати до Петербурга свого брата, відставного майора Максима Кршижановського, то його не випустили (ЦДІАК України, ф. 1254, оп. 1, спр. 394, арк. 3–3 зв.). Проте у Сенаті не зреагували на це звернення, як і на аналогічні 3 липня і 26 серпня цього ж року. В останньому він навіть просив викликати його до Сенату для пояснень. 15 листопада довелося виправдовуватися перед генерал-прокурором П. Обольяниновим подільському губернському прокурору Звонцову. Чиновник доповідав, що справа у встановленні термінів розглядається у Подільському головному суді. Вказувалася і причина судового переслідування – купівля Максимом Кршижанівським бактинського староства (ЦДІАК України, ф. 1254, оп. 1, спр. 394, арк. 7–7 зв., 11, 14–14 зв.). Своєрідним фіналом справи і звинувачень стало звернення О. Кршижановського 12 серпня 1801 р. Колишній віцегубернатор, описуючи свій стан здоров'я, вказував, що донос Ю. Іллінського не підтвердився, а він сам 15 місяців був відсторонений від посади та знаходився під слідством. Після цього причислений до Герольдії для визначення місця служби «по чину», але не був нагороджений, нікого не повідомили про його невинуватість. Вважаючи себе ображеним, він просив відставки з наступним чином і пенсією по віцегубернаторському жалуванню (ЦДІАК України, ф. 1254, оп. 1, спр. 394, арк. 16).

Зазначимо, що Ю. Іллінський використовував посаду ревізора для вирішення своїх партикулярних справ. 19 травня 1800 р. голова Волинського надвірного суду І. Лобаржевський рапортував генерал-прокурору П. Обольянинову про прискорення за сенатським указом розгляду провадження між графом Ю. Іллінським і житомирськими міщанами щодо володіння навколишніми селами. Президент житомирського магістрату Ф. Новицький пояснював, що свого часу житомирський староста Ян Каєтан Іллінський забрав у міщан навколишні ліси та ґрунти. Після довгого судового процесу у річпосполитських судах міщани 1793 р. отримали декрет, згідно з яким вони повинні були отримати свої володіння. Проте «екзекутеріальна комісія» не приступила до роботи через другий поділ Речі Посполитої. Незважаючи на відсутність кворуму у Волинському надвірному суді (двоє членів були у відраджженні, а один хворів), Лобаржевський приступив до розгляду справи. Одразу ж повірений від міщан коморник Камінський обвинуватив голову суду у тісній дружбі з Ю. Іллінським, адже Лобаржевський орендував у графа частину спірних ґрунтів. Під час розгляду два члени суду висловилися за те, що землі потрібно

¹ Використання Ю. Іллінським своїх можливостей для зведення рахунків із «незручними» чиновниками було традиційним для того часу. Під час ревізії Волинської губернії 1815 р. Ф. Сіверсом острозький повітовий стряпчий, титулярний радник П. Розалевський був обвинувачений графом Ю. Іллінським та підкоморієм Прушинським у вимаганні грошей від поміщиків, за фальшування при укладанні ревізійських сказок. Справжня причина полягала у тому, що стряпчий позбавив графа адміністрування казенного маєтку у Тайкурській волості (Шевчук, 2022, с. 442; ЦДІАК України, ф. 1254, оп. 1, спр. 1526, арк. 1).

повернути міщанам, а голова та ще один – залишити позов без уваги. 24 липня 1800 р. волинський цивільний губернатор К. Глазенапп (1799–1800 рр.) отримав розпорядження з Сенату про обрання одного з радників Волинського головного суду, який повинен був заступити І. Лобаржевського у цій справі (ЦДІАК України, ф. 1254, оп. 1, спр. 402, арк. 1–4, 5, 7 зв.).

На діяльності ревізорів позначався страх розгнівити Павла І. О. Ковальчук пояснює відкликання Ю. Іллінського до Петербургу за перевищення своїх повноважень. Не розібравшись у тяжбі, він розпорядився повернути маєток власнику, який, як згодом з'ясувалося, не мав на нього законних прав. У серпні 1800 р. Ю. Іллінського змінив К. Багратіон (Ковальчук, 2007, с. 340). Фактично граф підмінив собою судову владу, за що й поніс покарання.

Висновки. Отже, заради посилення контролю за діяльністю місцевих органів влади та суду Павлом І організовано сенаторську ревізію всієї імперії протягом 1799–1800 рр. Це була перша інспекція на приєднаних правобережних територіях і верховна влада у рамках регіональної політики пошуку компромісу з місцевою елітою призначила одним з ревізорів представника волинського нобілітету – графа Ю. Іллінського. Проте сенатор поставився до посади ревізора, як до своєрідної синекури. Використовуючи високий статус, він передусім вирішував партикулярні справи та зводив рахунки зі своїми ворогами з числа приїжджих чиновників. Такі дії знаходили підтримку в середовищі місцевої шляхти. Проте за порушення розпорядження Павла І бути інспектором, графа Ю. Іллінського відкликали до столиці. По суті, ревізія не дала жодних результатів, навіть обвинувачений подільський віцегубернатор О. Кршижановський після 15-місячного слідства був виправданий. Усе ж головної мети – показати місцевій еліті, що вона може розраховувати на захист верховної влади від свавілля місцевих адміністраторів, досягнуто.

Подяка. Висловлюю щире вдячність рецензентам і членам редколегії за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література:

Галь, Б. (2015). Сенаторська ревізія Новгород-Сіверського намісництва 1875 р. *Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць. Вип. 8*. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIKK. 166–174.

ДАЖО – Державний архів Житомирської області.

Дубровин, Н. (ред.) (1889). *Россия. Собственная Его Императорского Величества канцелярия. Сборник исторических материалов, извлеченных из Архива Собственной его императорского величества канцелярии. Вып. 2*. Санкт-Петербург: Государственная типография, 551 с.

Ефимова, В. (2015). Ревизия сенатора А. Д. Гурьева в 1830 году. *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. № 1. 104–115.

Иванова, Е. (2012). Сенаторские ревизии Костромской губернии в первой половине XIX века. *Вестник Костромского государственного университета*, № 18 (4), 37–41.

История Сената – История Правительствующего сената за двести лет, в 5 т., т. 4. (1911). Санкт-Петербург: Сенатская типография, 1911, 564 с.

Ковальчук, А. (2007). Состояние местного государственного аппарата по материалам сенаторских ревизий 1799–1800 гг. *Связь веков: Исследования по источниковедению истории России до 1917 года: сборник статей*. Москва: РОССПЭН, 318–343.

Крашевский, Ю. (1874). *Рассказы о польской старине. Записки XVIII века Яна Дуклана Охотского с рукописей, после него оставшихся, переписанные и изданные Ю. Крашевским*. Санкт-Петербург: Типография П. П. Меркульева. 319 с. С. 41–42.

Марасанова, В. (2018). Сенаторские ревизии в Верхнем Поволжье: поиски эффективного механизма контроля местного управления. *Научные ведомости БелГУ. Сер. История. Политология. Т. 45, № 2*. 308–317.

Маркевич, О. (2011). Феномен М. І. Комбурлея або хроніка правління волинського губернатора. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Збірник наукових праць. Вип. 19*. 59–72.

Михайлова, Н., Летникова П. (2020). Сенаторские ревизии как элемент механизма надзора за губернаторами в Российской империи в первой половине XIX в. *Вестник экономической безопасности*. № 3. 26–30.

Мурзанов, Н. (1911). *Правительствующий сенат: 22 февр. 1711 – 22 февр. 1911: Список сенаторов*. Санкт-Петербург: Сенатская типография, 55 с.

Писарькова, Л. (2007). *Государственное управление в России с конца XVII до конца XVIII века: Эволюция бюрократической системы*. Москва: РОССПЭН, 743 с.

- Половцов, А (ред.) (1900). Багратион, князь Кирилл Александрович. *Русский биографический словарь*. Т. 2: Алексинский – Бестужев-Рюмин, 393–394.
- ПСЗРИ-1 – Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. С 1649 по 12 декабря 1825 г.: в 45 т. Санкт-Петербург: Тип. Второго отделения Собственной е. и. в. канцелярии, 1830.
- Самохвалов, Н. (ред.) (2003). *Губернии Российской империи. История и руководители. 1708–1917*. Москва: Объединенная редакция, 480 с.
- ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м. Київ.
- Шевчук, А. (2018). Волинський надвірний суд (1798–1801): заснування, структура та діяльність. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. 28*. 179–202.
- Шевчук, А. (2022). *Судова влада в житті суспільства Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.): монографія*. Житомир: Видавець Євенок О. О., 580 с.
- Шевчук, А. (2023). Судова влада Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.) у мемуарній літературі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, (43), 80–89. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-43-80-89>

Andrii V. Shevchuk

Zhytomyr Ivan Franko State University
Dr. (History), Associate Professor (Ukraine)

The Senatorial Inspection of 1799–1800 in the Right-Bank Ukraine

Abstract. *The purpose of the article is to analyze the process of organization of the senatorial inspection by the supreme power within the framework of the imperial power to strengthen its power to control, first of all, the judicial sphere. On the basis of archival materials, it is necessary to determine the course and consequences of the inspection and the impact on one of the auditors – a representative of the local elite, earl Y. Illinsky. The research methodology is based on a combination of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special historical (historical-genetic, historical-systemic, historical-typological) methods with the principles of historicism, systematicity, and scientificity, which allowed to focus on the organization, course and consequences of the senatorial inspection of 1799–1800 in the right-bank provinces. The scientific novelty of the work lies in the study of the organization, conduct and results of the senatorial inspection of 1799–1800 in the right-bank Kyiv, Podillia and Volyn provinces. The analysis of the activities of one of the auditors, earl Y. Illinsky, a representative of the Volyn nobility, proves that by using his powers to solve his particular cases and settle scores with local officials, he convinced the local nobility of the favorable attitude of the supreme power towards them. It is determined that the senatorial inspection had no consequences, and the Podillia vice-governor O. Krzyzhanovskiy, who was put on trial, was acquitted. Conclusions.* In order to strengthen control over the activities of local authorities and the court, Paul I organized a senatorial inspection of the entire empire in 1799–1800. This was the first inspection in the annexed right-bank territories, and the supreme power, as part of a regional policy of seeking a compromise with the local elite, appointed a representative of the Volyn nobility, earl Y. Illinsky, as one of the auditors. However, the senator treated the position of auditor as a kind of sinecure. Using his high status, he primarily solved his own personal affairs and settled scores with his enemies from among the visiting officials. Such actions found support among the local gentry. However, having violated Paul I's order to be an inspector, earl Ilyinsky was recalled to the capital. In fact, the inspection yielded no results, and even the accused Podillia vice-governor O. Krzyzhanovsky was acquitted after a 15-month investigation. Nevertheless, the main goal of showing the local elite that they could count on the protection of the supreme power from the arbitrariness of local administrators was achieved.

Key words: imperial policy of understanding with local elites, local officials, Right-Bank Ukraine, senatorial inspection, Y. Ilyinsky.

References:

- DAZhO – Derzhavnyy arkhiv Zhytomyrs'koyi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region]. [in Ukrainian].
- Dubrov, N. (red.) (1889). *Rossiya. Sobstvennaya Yego Imperatorskogo Velichestva kantselyariya. Sbornik istoricheskikh materialov, izvlechennykh iz Arkhiva Sobstvennoy ego imperatorskogo velichestva kantselyarii* [Russia. His Imperial Majesty's Own Chancellery. Collection of historical materials extracted from the archives of His Imperial Majesty's Own Chancellery.] Vyp. 2. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennaya tipografiya, 551 s. [in Russian].
- Ghalj, B. (2015). *Senators'ka revizija Novghorod-Sivers'kogo namisnyctva 1875 r.* [Senatorial inspection of Novhorod-Siversky province in 1785]. *Siversshyna v istoriji Ukrajiny: Zbirnyk naukovykh*

- pracj. Vyp. 8. Kyjiv – Ghlukhiv: Centr pam'jatkoznavstva NAN Ukrajiny i UTOPIKK. 166–174. [in Ukrainian].
- Istoriya Senata** (1911). *Istoriya Pravitelstvuyushchego senata za dvesti let [History of the Governing Senate over two hundred years]*, v 5 t., t. 4.. Sankt-Peterburg: Senatskaya tipografiya, 1911, 564 s. [in Russian].
- Ivanova, Ye.** (2012). Senatorskie revizii Kostromskoy gubernii v pervoy polovine XIX veka [Senatorial revisions of Kostroma province in the first half of the 19th century]. *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Kostroma University*, № 18 (4), 37–41. [in Russian].
- Kovalchuk, A.** (2007). Sostoyanie mestnogo gosudarstvennogo apparata po materialam senatorskikh reviziy 1799–1800 gg. [Status of the local state apparatus according to the materials of the senatorial audits of 1799–1800]. *Svyaz vekov: Issledovaniya po istochnikovedeniyu istorii Rossii do 1917 goda: sbornik statey*. Moskva: ROSSPEN, 318–343. [in Russian].
- Krashevskiy, Yu.** (1874). *Rasskazy o polskoy starine. Zapiski XVIII veka Yana Duklana Okhotskogo s rukopisey, posle nego ostavshikhysya, perepisannyya i izdannyya Yu. Krashevskim [Stories of Polish antiquity. The Notes of the 18th century by Jan Duclan Ochotski from the manuscripts he left behind, copied and published by J. Kraszewski]*. Sankt-Peterburg: Tipografiya P. P. Merkuleva. 319 s. [in Russian].
- Marasanova, V.** (2018). Senatorskie revizii v Verkhnem Povolzhe: poiski effektivnogo mekhanizma kontrolya mestnogo upravleniya [Senatorial inspections in the Upper Volga region: in search of the effective control over the local governments]. *Nauchnye vedomosti BelGU. Ser. Istoriya. Politologiya*. T. 45, № 2. 308–317. [in Russian].
- Markevych, O.** (2011). Fenomen M. I. Komburleia abo khronika pravlinnia volynskoho hubernatora [The Phenomenon of M. I. Komburlei or the Chronicle of the Reign of the Volyn Governor]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 19*. 59–72. [in Ukrainian].
- Mikhaylova, N., Letnikova P.** (2020). Senatorskie revizii kak element mekhanizma nadzora za gubernatorami v Rossiyskoy imperii v pervoy polovine XIX v. [Senatorial audits as an element of the mechanism of supervision of governors in the Russian empire in the first half of the XIX century]. *Vestnik ekonomicheskoy bezopasnosti – Bulletin of economic security*. № 3. 26–30. [in Russian].
- Murzanov, N.** (1911). *Pravitelstvuyushchiy senat: 22 fevr. 1711– 22 fevr. 1911: Spisok senatorov [The Governing senate: 22 Feb. 1711– 22 Feb. 1911: List of senators]*. Sankt-Peterburg: Senatskaya tipografiya, 55 s. [in Russian].
- Pisarkova, L.** (2007). *Gosudarstvennoe upravlenie v Rossii s kontsa XVII do kontsa XVIII veka: Evolyutsiya byurokraticheskoy sistemy [Public administration in Russia from the end of the XVIII to the end of the XVIII century: Evolution of the bureaucratic system]*. Moskva: ROSSPEN, 743 s. [in Russian].
- Polovtsov, A (red.)** (1900). Bagration, knyaz Kirill Aleksandrovich [Bagration, Prince Kirill Alexandrovich]. *Russkiy biograficheskiy slovar. T. 2: Aleksinskiy – Bestuzhev-Ryumin*, 393–394. [in Russian].
- PSZRI-1 – Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie pervoe [Complete collection of laws of the Russian Empire. Collection 1]**. S 1649 po 12 dekabrya 1825 g.: v 45 t. Sankt-Peterburg: Tip. Vtorogo otdeleniya Sobstvennoy e. i. v. kantselyarii, 1830. [in Russian].
- Samokhvalov, N. (red.)** (2003). *Gubernii Rossiyskoy imperii. Istoriya i rukovoditeli. 1708–1917 [The provinces of the Russian Empire. History and leaders. 1708–1917]*. Moskva: Obedinnaya redaktsiya, 480 s. [in Russian].
- Shevchuk, A.** (2018). Volynskiy nadvirnyy sud (1798–1801): zasnuvannja, struktura ta dijalnistj [Volyn outer court (1798–1801): establishment, structure and activities]. *Problemy istoriji Ukrajiny XIX – pochatku XX st. Vyp. 28*. 179–202. [in Ukrainian].
- Shevchuk, A.** (2022). *Sudova vlada v zhytti suspilstva Pravoberezhnoji Ukrajiny (kinecj XVIII – persha tretyna XIX st.): monohrafija [The judiciary in the life of the society of the Right-Bank Ukraine (late XVIII – first third of the XIX century): monograph]*. Zhytomyr: Vydavec Jevenok O. O., 580 s. [in Ukrainian].
- Shevchuk, A.** (2023). Sudova vlada Pravoberezhnoi Ukrainy (kinets XVIII – persha tretyna XIX st.) u memuaranii literatury [The Judiciary of the Right-Bank Ukraine (the End of 18th – the First Third of the 19th Century) in Memoir Literature]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Istoriia – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History*, (43), 80–89. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-43-80-89>
- TsDIAK Ukrainy** – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. [in Ukrainian].
- Yefimova, V.** (2015). Reviziya senatora A. D. Gureva v 1830 godu [Senatorial inspection carried out by senator Alexander Guryev in 1830]. *Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federalnogo universiteta*.

.....
Seriya: Gumanitarnye i sotsialnye nauki – Bulletin of the Northern (Arctic) Federal University. Series: Humanities and social sciences. № 1. 104–115. [in Russian].

Статтю надіслано до редколегії 12.02.2023 р.

Статтю рекомендовано до друку 22.04.2023 р.